

*Дорошенко К. О.,
студентка другого курсу магістратури
факультету іноземної філології та соціальних комунікацій
Сумського державного університету*

*Овсянко О. Л.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Сумського державного університету*

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТВОРІВ У ЖАНРІ ФЕНТЕЗІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу лексико-стилістичних особливостей перекладу фентезійних творів як важливого аспекту сучасної теорії художнього перекладу. Жанр фентезі, який здобув популярність у XX столітті й продовжує бути одним із найпоширеніших у XXI столітті, привертає значну увагу як науковців, так і практиків перекладу. У дослідженні наголошується на важливості збереження унікальної атмосфери та стилістики оригінальних фентезійних творів у перекладах українською мовою. У сучасному літературному дискурсі поняття «фентезі» не має загальноприйнятого визначення через складну взаємодію між реальністю, містикою, ірраціональним та фантастичним, але для всіх визначень спільною рисою є уявне або фантастичне середовище, де розгортаються події твору. Фентезі включає в себе велику й постійно зростаючу кількість піджанрів, які письменники іноді комбінують у своїх творах.

У статті основна увага приділяється лексико-стилістичному аналізу фентезійного дискурсу, що дозволяє дослідити особливості вживання стилістичних прийомів та підбору лексичних конструкцій і простежити, як вони відтворюються у перекладі.

У ході дослідження було виявлено універсальні стилістичні ознаки жанру фентезі, а також розглянуто фентезійні елементи, що впливають на сприйняття тексту читачами. Метафора та персоніфікація додають емоційних відтінків, яскраво змальовуючи атмосферу. Метонімія дозволяє передавати ідеї чи образи через заміщення одного поняття іншим. Гіпербола створює драматичний ефект, підкреслюючи велич і надприродні можливості персонажів. Мовно-виразові засоби допомагають висловлюватися влучно й експресивно, збагачуючи текст. Серед них було виокремлено епітети, які використовуються для створення атмосфери й опису персонажів і подій. Встановлено, що в книгах жанру фентезі тропи перекладаються здебільшого дослівно або з прийомами опущення, компенсації, контекстуальною заміною, антонімічного перекладу та додавання.

Ключові слова: фентезі, лексико-стилістичні особливості перекладу, тропи, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. Фентезі як літературний жанр сягає корінням у давню міфологію та архетипи, але водночас його сучасна форма набула широкої популярності лише у другій половині XX століття. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених цьому жанру, лекси-

ко-стилістичні особливості текстів фентезі та прийоми їхнього перекладу досі не отримали достатньої уваги. Це призводить до труднощів у адекватному відтворенні авторського задуму й стилістичної унікальності оригіналу під час перекладу. Актуальність статті зумовлена потребою аналізу перекладацьких прийомів для відтворення тропів жанру фентезі українською мовою на конкретних прикладах англійської мови.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічну базу статті складають праці з теорії перекладу, стилістики, а також дослідження, присвячені аналізу жанру фентезі. Питання художнього перекладу активно досліджуються багатьма науковцями, серед яких В. Бабенко, Р. Зорівчак, В. Коптілов, Т. Некряч, Ю. Чала, та інші. Дослідники дискурсу фентезі, такі як Б. Стейблфорд, Б. Еттеберрі, Ф. Мендлсон, П. Хант та інші, акцентують увагу на стилістичних особливостях фентезійних текстів і їхньому перекладі. Основні положення цих досліджень дозволяють глибше зрозуміти лексико-стилістичні засоби, що використовуються авторами фентезі, та методи їх адекватного відтворення в перекладі.

Мета статті – дослідити лексико-стилістичні засоби фентезійних текстів і проаналізувати методи їхнього перекладу; визначити перекладацькі стратегії, застосовувані для адекватного відтворення тропів в українському перекладі. Стаття спрямована на виявлення специфіки лексико-стилістичних засобів у фентезійних текстах і дослідження ефективного відтворення стилістичних особливостей жанру.

Виклад основного матеріалу. У жанрі фентезі зустрічаються універсальні стилістичні ознаки. По-перше, завжди присутній вигаданий світ, властивості якого частково або повністю відрізняються від реальності. Цей світ може базуватися на минулому, сьогоденні чи майбутньому, або ж бути повністю вигаданим. По-друге, невід'ємним елементом вигаданих світів є магія, фентезійні світи, як правило, населені казковими чи фольклорними персонажами. По-третє, сюжет у фентезі часто будується навколо пригоди, яка розгортається у формі подорожі, пошуків або протистояння. Герої, їхні вчинки й боротьба зі силами зла виходять на перший план.

Стилістичні фігури та тропи є важливими складовими всіх фентезійних творів. Останній термін характеризується виразами, словами та словосполученнями, які використовуються в переносному значенні та сприяють експресивності мовлення, а саме метафорами, метонімією, гіперболами, епітетами, пер-

соніфікацією тощо. Метафора виконує важливу роль у тексті й полягає у вживанні слова або вислову в переносному значенні на основі подібності. На думку Т. С. Гуцуляка, вона є суттєвим експресивним засобом літературного тексту, представляючи насамперед асоціативно-образне сприйняття предмета чи явища екстралінгвістичної реальності, яка або закріпилася в переносному значенні, або є авторським надбанням. Метафори виступають синонімічно до інших лінгвістичних одиниць, забезпечуючи системність та виразність художнього твору [1, с. 45]. Переклад метафори є складним завданням не лише для перекладачів-початківців, але й для досвідчених професіоналів, бо вимагає пильної уваги та ретельності, оскільки через цей троп автор передає власні образи, культурні реалії чи асоціації. В. І. Карaban пропонує такі способи перекладу метафори: 1) повний переклад (у тому разі, якщо збігаються правила сполученості в мові оригіналу та перекладу, а також правила вираження емоційно-оцінної інформації); 2) додавання чи опущення; 3) заміна; 4) структурна перебудова; 5) традиційний відповідник; 6) паралельне найменування (метафоричної основи) [2, с. 1]. Персоніфікація полягає в перенесенні властивостей, ознак, поведінкових характеристик людини на тварин, явища навколишньої дійсності, неживі предмети та поняття [3, с. 63]. Вона допомагає створювати багатомірні, магічні світи, де межа між живим і неживим розмивається, а також надавати навколишньому середовищу, природним явищам і магічним предметам певних емоційних відтінків, які підсилюють загальну атмосферу твору та створюють відповідний настрій для читача. Значення метонімії полягає у вживанні назви одного предмета для позначення іншого, ознакою якого він є або з яким асоціюється. Метою є акцентування на певній якості об'єкта чи його більш абстрактного аспекту. Конкретні предмети чи поняття можуть представляти більш абстрактні ідеї. Наприклад, трон може символізувати владу або королівство в цілому, а меч – війну чи героїзм. Гіпербола ж викривлює не тільки специфіку явища, але й масштаб, посилюючи його до крайнощів. Метою використання цього тропу може виступати прагнення виразити яскраві емоції, викликати почуття прихильності до мовця, створити ефект комічності чи драматизму.

З метою насичення творів виразністю та унікальністю, митці завжди доповнюють свої праці мовно-виразовими засобами. Епітет за визначенням мовознавця В. А. Чабаненка є одним із найбільш ефективним інструментом для увиразнення та збагачення емоційністю мовлення. Він вважав, що це одне чи кілька слів, які додаються до звичайної назви предмета з метою посилення виразності, підкреслення в предметі одну з його ознак – ту, яку в певному контексті важливо висунути на передній план, тобто привернути до неї увагу читача [4, с. 253]. Найчастіше в ролі епітета виступають прикметникові означення. У фентезі епітети створюють яскраві образи, підсилюють атмосферу й особливості персонажів, місць і подій, а також додають тексту емоційної насиченості та художньої виразності.

З метою аналізу лексико-стилістичних засобів у перекладі текстів жанру фентезі, було обрано книгу «Знищ мене» Тагере Мафі [5] та її переклад українською [6].

Враховуючи вищезгадані теоретичні положення, перекладачам фентезійних творів важливо відтворювати тропи максимально точно, аби зберегти багатство оригінального тексту, передати його атмосферу та емоційну насиченість, одночасно зберігаючи авторський стиль та унікальність вигаданого світу.

Тож основною вимогою до перекладу є «досягнення максимально можливої міри адекватності оригіналу» [7, с. 14].

У перекладі Тетяни Заволоко книги «Знищ мене», написаної Тагерею Мафі, зустрічається безліч прикладів метафори й персоніфікації. Авторка пов'язує душевні хвилювання головної героїні з елементами природи, таким чином створюючи глибокий зв'язок між її внутрішнім світом і навколишнім середовищем. Ці тропи підсилюють емоційний зв'язок читача з героїнею, оскільки вони можуть глибше зрозуміти її переживання. Т. Заволоко дотримувалася дослівного перекладу і зберігала вкладені авторкою образи.

(1) *I always wonder about raindrops... they're always falling down, tripping over their own feet, breaking their legs and forgetting their parachutes as they tumble right out of the sky toward an uncertain end. It's like someone is emptying their pockets over the earth and doesn't seem to care where the contents fall, doesn't seem to care that the raindrops burst when they hit the ground, that they shatter when they fall to the floor, that people curse the days the drops dare to tap on their doors. I am a raindrop* [5, с. 13]. –

(1) *Я завжди думаю про краплі... вони падають додола, збиваючи н'яти, ламаючи ноги, чому вони забувають парашути, стрибаючи з неба назустріч непевній долі. Немов хтось витрушує свої кишені над землею і йому, цьому комусь, однаково, де падає їхній вміст, йому однаково, що краплини луснуть, коли вдаряться об землю, що вони розіб'ються, впавши додола, що люди проклинають ті дні, коли краплини наважуються постукувати в їхні двері. Я – краплина дощу* [6, с. 12].

Метафора і персоніфікація в цьому уривку з прикладу 1 використовуються для створення глибокого емоційного впливу й передачі складних почуттів героїні. Цим метафоричним порівнянням вона виражає відчуття безпорадності, підвладності долі. Краплини дощу символізують її власні почуття вразливості й невпевненості в житті. До того ж, краплі наділені людськими рисами та діями, вони «забувають парашути», «стрибають з неба», «вдаряються об землю», «розбиваються», «стукають у двері», і завдяки цьому створюється образ, де краплі дощу стають живими істотами з власними бажаннями та страхами. У перекладі використано позитивізацію («doesn't seem to care» – «йому однаково»), опущення («raindrops» – «краплі» і «краплини» (не вказано, що дощові)).

(2) *His lips soften into a smile that cracks apart my spine* [5, с. 25]. – (2) *Його вуста розтягуються в усмішці, що ламає мені хребет* [6, с. 25].

У прикладі 2 «усмішка, що ламає хребет» метафорично передає глибокий емоційний удар або потрясіння, яке героїня відчуває в цей момент. Троп допомагає читачеві зрозуміти інтенсивність переживань героїні, використовуючи образ фізичної болі для опису емоційного стану. Варто зазначити, що за контекстом в оригіналі губи чоловіка були підібгані, вираз обличчя стриманий, а потім обличчя посвітлішало, риси пом'якшилися, що не зовсім влучно передає дієслово «розтягуватися», що за конотацією передає напруження, тому радше доцільним синонімічним варіантом могло б виступити «розпливатися в усмішці». Відповідно, було використано контекстуальну заміну, а саме смислову диференціацію.

(3) *Sometimes I think the loneliness inside of me is going to explode through my skin...* [5, с. 15]. – (3) *Іноді мені здається, що самотність усередині мене ось-ось почне сочитися через шкіру...* [6, с. 15].

Ці стилістичні прийоми створюють потужний образ, який передає глибину й інтенсивність відчуття відчуженості героїні. Однак, при перекладі експресивність була дещо втрачена: дієслово «explode», що означає «раптово вибухнути або зруйнуватися зсередини шумно й потужно» [8], перекладачка замінила менш емоційно забарвленим «сочитися». Як і в минулому прикладі, використано смислову диференціацію.

(4) *I'm wearing dead cotton on my limbs and a blush of roses on my face* [5, с. 14]. – (4) *Дрантя прикриває мої кістки, троянди пламеніють на обличчі* [6, с. 12].

У прикладі 4 зустрічається відразу кілька стилістичних тропів, зокрема зевгма в оригінальному реченні – троп, що ґрунтується на протиставленні схожій синтаксичній структурі словосполучень і їхніх відмінних значень. На вибір стратегії перекладу зевгми впливає той факт, що в українській мові, на відміну від англійської, зевгма є явним відхиленням від літературної норми, а тому, як правило, перекладачі цей троп уникають. Саме так і відбулося в поданому прикладі: дослівно «я ношу дрантя на кінцівках і рум'янець на обличчі», але перекладачка вирішила використати прийом метафоризації, тому рум'янець став «трояндами», які «пламеніють на обличчі», таким чином компенсувавши зевгму метафорою. «Limbs» було перекладено за допомогою конкретизації, а саме «кістками», що відтворило метонімію.

(5) *I catch the rose petals as they fall from my cheeks, as they float around the frame of my body, as they cover me in something that feels like the absence of courage* [5, с. 15]. – (5) *Я ловлю трояндові пелюстки, коли вони опадають з моїх щік, пливуть навколо мене, видаючи моє нікчемне боягузтво* [6, с. 13].

У прикладі 5 авторка розвиває метафору з рум'янцем, утілюючи цим тропом ідею, наче червоніє не лише обличчя героїні, але й усе її тіло. Перекладачка дотрималася послівного перекладу в першій частині речення, а в кінці використала антонімічний переклад «absence of courage» – «боягузтво». Було використано опущення («frame of my body» на займенник «мене», зі «they cover me in... absence» відбулася контекстуальна заміна «видаючи моє боягузтво»). Також було додавання епітета «нікчемне» задля посилення емоційності.

(6) *My eyes break open. 2 shattered windows filling my mouth with glass* [5, с. 16]. – (6) *Мої очі різко розплющуються. Ці два розбиті вікна у зовнішній світ наповнюють мій рот битими скалками скла* [6, с. 15].

У прикладі 6 використані метафора і гіпербола: очі порівнюються з розбитими вікнами, що відкриваються у зовнішній світ, наче героїня сприймає світ з болем, а фраза «наповнюють мій рот битими скалками скла» перебільшує реальність, створюючи відчуття надзвичайного болю чи дискомфорту. Цікавим є те, як було виконано переклад «break open», яке передає значення «різко відкривати», а точніше «відкриватися шляхом руйнування», тобто «open» указує на наслідок дії, уточнює, що дія руйнування призводить до відкриття чогось. Оскільки перекладачка обрала загальноживане «очі розплющуються», вона компенсувала втрачену конотацію в кінці другого речення: до звичайного «скла» («glass») було додано «биті скалки», а повторення «розбиті» й «биті» лише підкреслюють заданий авторкою негативний настрій. Власне в першому реченні було використано опущення, а в другому – додавання.

Також цікавими прикладами персоніфікації задля створення похмурої, подекуди жахаючої атмосфери виступають

гіперболізовані словосполучення «сором пече», «темрява ховає», «жах розриває», де було застосовано послівний переклад і опущення:

(7) *An inexplicable humiliation is searing my flesh* [5, с. 25]. – (7) *Сором несподівано пече мою плоть* [6, с. 24].

(8) *Blackness buries me in its folds* [5, с. 15]. – (8) *Темрява ховає мене у своїх складках* [6, с. 15].

(9) *Horror rips my eyelids open* [5, с. 2]. – (9) *Жах розриває мої повіки* [6, с. 22].

(10) *My eyes open to 2 eyes 2 lips 2 ears 2 eyebrows* [5, с. 11]. – (10) *Я розплющую очі й бачу перед собою пару очей, пару вуст, пару вух і пару брів* [6, с. 10].

У прикладі 10 була використана синекдоха «пара очей, вуст, вух і брів» задля позначення обличчя, замінивши ціле частиною, а перекладачка відтворила цей троп дослівно.

(11) *I sit up on cloth-covered springs I'm forced to sleep on* [5, с. 10]. – (11) *Сиджу на цих ледь прикритих тканиною пружинах, де змушена спати* [6, с. 10].

У прикладі 11 використано метонімію, де «пружини» («springs») позначають ліжко, оскільки вони є важливою частиною самої конструкції. Додавання при перекладі «ледь» до «прикритих тканиною» підсилює відчуття дискомфорту. В оригіналі «cloth-covered» просто констатує факт, що пружини вкриті тканиною, але не вказує на ступінь, а в перекладі з прийомом додавання підсилюється тон і настрій оригіналу. Таким чином «пружини», які майже не прикриті тканиною, асоціюються з дискомфортом, що підкреслює важкі умови, у яких змушена спати героїня.

Важливо зазначити, що епітети відіграють ключову роль у створенні атмосфери у фентезі, саме через описові характеристики передаються відчуття тривоги чи невизначеності, суму чи радості, страху чи відваги. Ці художні засоби надають тексту емоційну насиченість і допомагають читачам глибше зануритися у вигаданий світ. Крім того, епітети деталізують середовище, формують чітке враження про оточення:

(12) *The pathetically constructed bed frames: built from old water pipes. The small square of a window: too thick to shatter. My hope is exhausted. My eyes are unfocused and aching. My finger is tracing a lazy path across the cold floor* [5, с. 14]. – (12) *Убогі каркаси ліжок, зварені зі старих водопровідних труб. Маленький квадрат віконця: скло надто товсте, його не розіб'єш. Мої сподівання вичерпано. Перед очима все пливе, вони болять. Пальці поволі скрадаються холодною підлогою* [6, с. 13].

«Убогі каркаси», «старі труби», «маленький квадрат віконця», «холодна підлога» створюються гнітючу атмосферу, де немає комфорту, освітлення й обігріву. При перекладі «built» як «зварені» перекладачка використала прийом конкретизації, для «unfocused eyes» було використано фразеологічний відповідник, «lazy path» замінено прислівником «поволі», а при перекладі «pathetically constructed bed frames» відбулося опущення «убогі каркаси ліжок», прикметник «exhausted» був перекладений граматичною трансформацією пасивним дієприкметником «вичерпано».

Задля опису похмурої атмосфери будівлі, у якій перебуває головна героїня, і пояснення її тривожного, переляканого стану, були використані епітети «надривні зітхання» і «змучені зойки»:

(13) *Nights are punctured by screams and heaving sobs, wails and tortured cries, the sounds of flesh and bone breaking by force or choice I'll never know* [5, с. 18]. – (13) *Ночі позначені криками*

й надривеними зітханнями, стогонами й змученими зойками, звуками того, як ламаються кістки й роздирається плоть, а чи робиться це з примусу чи з власної волі – цього я ніколи не дізнаюся [6, с. 17].

Важливо зауважити, що в оригіналі «tortured cries» вказує на крики людей, спричинені фізичними муками або катуванням, що не досить влучно передає «змучений» – виснажений фізично, стомлений, вибитий із сил. Порівняно з оригінальним епітетом з сильним негативним відтінком «tortured», який безпосередньо вказує на страждання, що можуть бути спричинені катуванням або фізичними муками, «змучений крик» є більш розмитим і не обов'язково означає катування, а швидше загальне виснаження або втому. В оригіналі епітет є набагато сильнішим за своєю негативною конотацією, тому переклад зміщує фокус з жорстокого, цілеспрямованого страждання до загального виснаження, що може бути результатом як фізичної праці, так і емоційного стресу. Тому відбулася смислова диференціація.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що лексико-стилістичні засоби відіграють ключову роль у створенні унікальної атмосфери та сприйняття читачами фентезійних творів. Використання метафор, персоніфікації, метонімії, гіпербол та інших тропів дозволяє авторам фентезі надавати магичним світам, предметам і персонажам емоційного забарвлення та глибини. Аналіз показав, що адекватний переклад лексико-стилістичних засобів є необхідним для збереження авторського задуму і стилістичної унікальності оригіналу. Особливо важливим є точне відтворення тропів. Перекладачам потрібно бути уважними до деталей і використовувати різні прийоми перекладу, щоб зберегти ідеї та емоції, закладені автором у текст. Подальші перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні та аналізі перекладацьких трансформацій при відтворенні лексико-стилістичних засобів у жанрі фентезі, зокрема вивченні впливу культурних і контекстуальних факторів на переклад, а також у розробці методології, що сприятиме більш адекватному та точному перекладу художніх творів фентезійного жанру.

Література:

1. Гуцуляк Т. С. Художня метафора як джерело формування синонімічних засобів української мови. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки*. 2013. С. 51–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2013_1_11
2. Павлик В. Метафора у романі-фентезі Дж. Мартіна «Гра престолів»: перекладознавчий аспект. *Виклики та перспективи іншомовної освіти у XXI столітті* : III Всеукр. студ. наук. Інтернет-конф. 2021. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/32442/>
3. Мірошниченко І. Г. Тропи як засоби лаконічності та виразності в стислих текстах українських мас-медіа. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика*. 2018. Т. 1, № 34. С. 61–65. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/view/ByFileId/708647.pdf>
4. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с. URL: <https://ru.scribd.com/document/582584855/Чабаненко-В-А-Стилістика-експресивних-засобів-української-мови-2002>

5. Mafi T. Shatter Me. Egmont, 2018. 336 p. URL: <https://archive.org/details/1-shatter-me-destroy-me-unravel-me-fracture-me-ignite-me/1%20SHATTER%20ME,%20DESTROY%20ME,%20UNRAVEL%20ME,%20FRACTURE%20ME%20%20IGNITE%20ME/mode/2up?view=theater>
6. Мафі Т. Знищ мене / пер. з англ. Т. Заволоко. Харків : КСД, 2024. 256 с. URL: <https://books.ksd.ua/znishch-mene/>
7. Боднарчук А. Стилістичні засоби при передачі емоцій персонажів та їхній переклад. *Науковий вісник Чернівецького університету : Германська філологія*. 2021. № 833. С. 12–18. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/gp/article/view/209>
8. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>

Doroshenko K., Ovsianko O. Lexico-stylistic devices in the translation of fantasy novels

Summary. The article analyses the lexical and stylistic features of the translation of fantasy works, which is an important aspect of the modern theory of literary translation. Fantasy gained popularity in the twentieth century and continues to be one of the most widespread genres in the twenty-first century, attracting considerable attention from both scholars and translation practitioners. The study emphasises the importance of preserving the unique atmosphere and style of original fantasy works in translations into other languages. In contemporary literary discourse, the concept of «fantasy» lacks a generally accepted definition due to the complex interaction between reality, mysticism, irrationality, and the fantastic. However, all definitions have in common the imaginary or fantastic environment in which the events of the work take place. Fantasy encompasses a vast and growing number of subgenres, which writers sometimes combine in their works.

The article employs a lexical and stylistic analysis of fantasy discourse to investigate the specific characteristics of stylistic devices and lexical constructions, and to examine how they are replicated in translation. The study identified the stylistic features that are characteristic of the fantasy genre and examined the ways in which fantasy elements influence readers' perception. Metaphor and personification contribute to the emotional tone of the work, providing a vivid depiction of the atmosphere. Metonymy is a rhetorical device that allows the conveyance of ideas or images by the replacement of one concept with another. Hyperbole serves to create a dramatic effect, whereby the characters are presented as having great and supernatural abilities. The use of linguistic and expressive means enables the accurate and expressive expression of ideas, thereby enriching the text. Among these are epithets used to create an atmosphere and describe characters and events, as well as similes that improve the visualisation of scenes and add depth to descriptions, thus facilitating the readers' ability to imagine fictional places, creatures, and events. It has been established that in fantasy books, tropes are translated mostly literally, with the techniques of omission, compensation, contextual substitution, antonymic translation, and addition.

Key words: fantasy, lexical and stylistic features of translation, tropes, translation transformations.